

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства

"ЗАТВЕРДЖУЮ"
Декан факультету
геології, географії, рекреації і туризму

Віліна ПЕРЕСАДЬКО
"18" серпня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ВІДКРИТТІВ І ДОСЛІДЖЕНЬ

рівень вищої освіти	<u>перший (бакалаврський)</u>
галузь знань	<u>01 Освіта / Педагогіка</u>
спеціальність	<u>014.07 Середня освіта (Географія)</u>
світня програма	<u>Географія. Природознавство. Економіка. Туристська робота</u>
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u>
факультет	<u>геології, географії, рекреації і туризму</u>

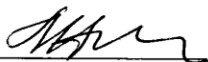
2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму
28 серпня 2023 року, протокол № 11

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: канд. геогр. наук, доцент Юрій КАНДИБА

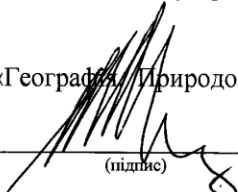
Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства
Протокол від 28 серпня 2023 року № 9

Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства

Людмила НЕМЕЦЬ
(підпис)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Географія. Природознавство. Економіка. Туристська робота»

Гарант освітньо-професійної програми «Географія. Природознавство. Економіка. Туристська робота»

Олександр ЖЕМЕРОВ
(підпис)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму
Протокол від 28 серпня 2023 року № 7

Засідання

Голова науково-методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

Олександр ЖЕМЕРОВ
(підпис)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни **«Історія географічних відкриттів і досліджень»** складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

бакалавра

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності

014.07 Середня освіта (Географія)

освітньої програми

Географія. Природознавство. Економіка. Туристська робота

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – формування знань з історії географічних відкриттів, про становлення і розвиток наукових географічних ідей та уявлень про географію як цілісну систему взаємопов'язаних природничих і суспільних дисциплін.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- вивчити періодизацію розвитку географії у світі;
- охарактеризувати основні етапи географічного дослідження Землі;
- дослідити розвиток географічних ідей в історичному аспекті;
- сформувати у студентів узагальнююче уявлення про географічну науку;
- вивчити проблемні напрями сучасної географічної науки;
- розкрити особливості формування новітніх напрямів сучасної географії.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
24 год.	6
Практичні, семінарські заняття	
24 год.	6
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
72 год.	108
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання:

Загальні компетентності:

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, вести здоровий спосіб життя.

Спеціальні (предметні) компетентності:

ПК1. Здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем і людиною, розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства.

ПК8. Здатність демонструвати знання про структуру географії, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку, значення для суспільства; змісту фундаментальних і спеціальних дисциплін про геосфери, географічні явища та процеси, аналізувати їх з точки зору фундаментальних теорій та концепцій географічної науки на різних просторо-часових рівнях (глобальному, регіональному, в межах України, локальному), методології дослідження, пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів, форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах).

Програмні результати навчання:

РН 1. *Знає* основні історичні етапи розвитку предметної області.

РН 14. *Знає та розуміє* основні концепції, парадигми, теорії та загальну структуру географії, природничих, суспільних і точних наук в обсязі, необхідному для засвоєння географічних дисциплін, предмет дослідження географії, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку географічної науки і географічних відкриттів.

Знання:

- періодизація розвитку географії у світі;
- основні етапи географічного дослідження Землі;
- розвиток географічних ідей в історичному аспекті;
- особливості розвитку географії в окремих країнах світу на окремих історичних етапах;
- проблемні напрями сучасної географічної науки;
- особливості формування новітніх напрямів сучасної географії.

Уміння і навички:

- обґрунтовувати періодизацію розвитку географії у світі;
- характеризувати основні етапи географічного дослідження Землі;
- аналізувати розвиток географічних ідей в історичному аспекті;
- визначати проблемні напрями сучасної географічної науки;
- розкривати особливості формування новітніх напрямів сучасної географії.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Розвиток географічних знань про Землю до середини XVII ст.

ТЕМА 1. Вступ. Предмет, мета і завдання курсу

Об'єкт, предмет, головні завдання курсу. Зміст і взаємозв'язок історії географічної науки, історії географічних відкриттів та історичної географії. Чинники, що впливають на процеси історичного розвитку географічної науки.

Методологічні засади періодизації історії науки. Формаційний і цивілізаційний підходи до періодизації історії географії. Періодизація історії географічної науки за різними науковцями. Джерельна база вивчення історії географії.

ТЕМА 2. *Географія стародавнього світу*

Початок нагромадження географічних знань і уявлень на ранніх етапах суспільного розвитку. Історичні корені давньогрецької натурфілософії. Антична географія і виникнення перших наукових уявлень. Релігійно-міфологічні уявлення про Землю за часів Гомера (XII – VIII ст. до н.е.). Йонійська (мілетська) і елейська (піфагорійська) школи. Роль Арістотеля у виділенні географічних наук. Географічні уявлення епохи еллінізму. Ератосфен – основоположник географії. Країнознавчий та математичний напрями розвитку географії у Стародавньому Римі. Географічні праці Страбона і К. Птолемея. Вплив античної географії на розвиток географії в Європі у Середні віки та в епоху Відродження.

ТЕМА 3. *Географія Середньовіччя*

Географічні уявлення в епоху раннього Середньовіччя. Релігійно-утилітарне пізнання навколишнього світу. Географічні погляди Козьми Індикоплова. Розвиток географії в арабських країнах, Індії, Китаї. Географічні знання в Київській Русі. Подорож Марко Поло. Географія у скандинавському світі.

ТЕМА 4. *Великі географічні відкриття*

Передумови Великих географічних відкриттів. Морські походи португальців. Експедиції Х. Колумба. Заокеанська експансія Іспанії. Відкриття морського шляху до Індії. Португальська експансія у Південній Азії і дослідження Африки. «Повторне» відкриття Північної Америки. Відкриття у Південній Америці. Америкго Веспуччі і походження назви «Америка». Магеллан і перша навколосвітня подорож.

Вплив гуманізму на розвиток географії в XVI ст. Г. Меркатор, А. Ортелій, Ж. Боден, Л. Гвічардіні, М. Бехайм. Значення праці С. Мінстера «Всезагальна космографія» (1544).

Пошуки Північно-Східного проходу. Російські землепрохідці і колонізація Сибіру.

Голландська експансія в Азії. Відкриття Австралії.

Розширення географічних уявлень про Землю у XVII ст. Розвиток картографії. Практична потреба в диференціації географії XVII ст. «Генеральна географія» Б. Вареніуса – підсумок географічних знань епохи Великих географічних відкриттів.

Розділ 2. Становлення географії як науки

ТЕМА 1. *Географія Нового часу*

Науково-технічні передумови розвитку географії. Взаємодія людини і природи в географічних дослідженнях XVIII ст.

Дослідники внутрішніх регіонів Африки. Відкриття і дослідження у Північній Америці. Відкриття і дослідження у Південній Америці. Дослідження Австралії та Океанії. Навколосвітні плавання Дж. Кука.

Становлення географії в Росії. Велика Північна експедиція (В. Беринг та ін.). Російські академічні експедиції. Роль М. Ломоносова у становленні економічної географії в Росії. Поява і розвиток праць з районування Росії. Перші російські навколосвітні плавання. Відкриття Антарктиди. Відкриття і дослідження в Арктиці.

Німецька географічна школа першої половини XIX ст. та її вплив на розвиток географічної науки у світі. Німецька камеральна статистика та статистичні дослідження в окремих країнах. А. Гумбольдт – основоположник сучасної природничої географії, К. Ріттер – основоположник суспільної географії.

ТЕМА 2. *Географічні дослідження та розвиток географічних ідей у другій половині XIX – початку XX ст.*

Наукові дослідження Антарктиди. Відкриття Північного і Південного полюсів. Процеси диференціації в географічній науці. Погляди на предмет дослідження географії. Головні природничо- та суспільно-географічні школи. Німецька антропогеографічна школа Ф. Ратцеля. Французька школа антропогеографії П. Відаля де ля Блаша, Е. Реклю. Штандортні теорії в економічній географії (Й. Тюнен, А. Вебер).

Наукові географічні школи в Росії наприкінці XIX – на початку XX ст. Роль В. Докучаєва та його школи у розвитку географії в Росії. Роль П. Семенова-Тян-Шанського у розвитку географії в Росії.

ТЕМА 3. Головні напрями географічних досліджень у XX ст.

Штандортні ідеї А. Льюша. Теорія «центрального місця» В. Кристаллера. Геополітичні дослідження. Освоєння Північного морського шляху. Дослідження в Арктиці. Дослідження Антарктиди. Дослідження Світового океану. Дослідження Землі з Космосу. Вивчення фізичних процесів у літосфері, атмосфері та гідросфері.

ТЕМА 4. Перспективні напрями географічних досліджень у XXI ст.

Сучасні географічні дослідження на планеті. Роль географічної науки у розв'язанні соціально-економічних завдань та вирішенні екологічних проблем. Перспективи розвитку географії у XXI ст.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин													
	денна форма						заочна форма							
	усього	у тому числі					усього	у тому числі						
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
Розділ 1. Розвиток географічних знань про Землю до середини XVII ст.														
Тема 1. Вступ. Предмет, мета і завдання курсу	13	2	2			9	14	1					13	
Тема 2. Географія стародавнього світу	17	4	4			9	17	1	2				14	
Тема 3. Географія Середньовіччя	13	2	2			9	13						13	
Тема 4. Великі географічні відкриття	17	4	4			9	17	1	2				14	
<i>Разом за розділом 1</i>	<i>60</i>	<i>12</i>	<i>12</i>			<i>36</i>	<i>61</i>	<i>3</i>	<i>4</i>				<i>54</i>	
Розділ 2. Становлення географії як науки														
Тема 1. Географія Нового часу	15	2	4			9	14	1					13	
Тема 2. Географічні дослідження та розвиток географічних ідей у другій половині XIX – початку XX ст.	17	4	4			9	17	1	2				14	
Тема 3. Головні напрями географічних досліджень у XX ст.	15	4	2			9	14	1					13	
Тема 4. Перспективні напрями розвитку географічної науки у XXI ст.	13	2	2			9	14						14	
<i>Разом за розділом 2</i>	<i>60</i>	<i>12</i>	<i>12</i>			<i>36</i>	<i>59</i>	<i>3</i>	<i>2</i>				<i>54</i>	
Усього годин	120	24	24			72	120	6	6				108	

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1.	Періодизація розвитку географічної науки	2	
2.	Антична натурфілософія і зародження наукових напрямів географічних досліджень	4	2
3.	Особливості розвитку географії Середньовіччя	2	
4.	Великі географічні відкриття і географічна карта світу	4	2
5.	Географічні відкриття Нового часу та формування основ географічної науки	4	
6.	Географічні відкриття ХІХ-ХХ ст.	4	2
7.	Географічні дослідження в Україні	2	
8.	Проблеми та перспективи розвитку географічної науки у ХХІ ст.	2	
	<i>Разом</i>	<i>24</i>	<i>6</i>

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1	Ознайомлення з науковими підходами до періодизації розвитку географії, підготовка до семінарського заняття	9	13
2	Опрацювання матеріалу за темою «Географія стародавнього світу», підготовка до семінарського заняття	9	14
3	Вивчення особливостей географії Середньовіччя, підготовка до семінарського заняття	9	13
4	Ознайомлення з особливостями розвитку географії в епоху Великих географічних відкриттів, підготовка до семінарського заняття	9	14
5	Вивчення особливостей становлення географії як науки, підготовка до семінарського заняття	9	13
6	Опрацювання матеріалу за темою «Розвиток географічних ідей у другій половині ХІХ – початку ХХ ст.», підготовка до семінарського заняття	9	14
7	Ознайомлення з головними напрямками розвитку географічної науки у ХХ ст., підготовка до семінарського заняття	9	13
8	Ознайомлення з перспективними напрямками розвитку географії, підготовка до семінарського заняття	9	14
	<i>Разом</i>	<i>72</i>	<i>108</i>

6. Індивідуальні завдання

Програмою не передбачені.

7. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький.

8. Методи контролю

Усне експрес-опитування, виступи з доповідями на семінарських заняттях, контрольна робота, залікова робота.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання								Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом	Залікова робота	Сума
Розділ 1				Розділ 2								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	20	-	60	40	100
4	5	4	6	6	5	5	5					

T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8 – семінари

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Семінарські заняття 1, 3 – 4 бали: *0 балів* – доповідь відсутня; *1 бал* – доповідь неповна, у тезовій формі, знання фрагментарні і поверхові; *2 бали* – доповідь неповна, містять суттєві помилки, знання поверхові, висновки не аргументовані; *3 бали* – доповідь загалом відображає зміст питань, містять несуттєві недоліки, висновки недостатньо аргументовані, рівень знань достатній; *4 бали* – доповідь повна, правильно відображає зміст питань, висновки аргументовані, студент відповідає на запитання викладача, рівень знань високий.

Семінарські заняття 2, 6, 7, 8 – 5 балів: *0 балів* – доповідь відсутня; *1 бал* – доповідь неповна, у тезовій формі, знання фрагментарні і поверхові; *2 бали* – доповідь неповна, містять суттєві помилки, знання поверхові, висновки не аргументовані; *3-4 бали* – доповідь загалом відображає зміст питань, містять несуттєві недоліки, висновки недостатньо аргументовані, рівень знань достатній; *5 балів* – доповідь повна, правильно відображає зміст питань, висновки аргументовані, студент відповідає на запитання викладача, рівень знань високий.

Семінарські заняття 4, 5, – 6 балів: *0 балів* – доповідь відсутня; *1 бал* – доповідь неповна, у тезовій формі, знання фрагментарні і поверхові; *2 бали* – доповідь неповна, містять суттєві помилки, знання поверхові, висновки не аргументовані; *3-4 бали* – доповідь загалом відображає зміст питань, містять несуттєві недоліки, висновки недостатньо аргументовані, рівень знань достатній; *5-6 балів* – доповідь повна, супроводжується презентацією, правильно відображає зміст питань, висновки аргументовані, студент відповідає на запитання викладача, рівень знань високий.

Контрольна робота – 20 балів:

- тестові завдання – 6 балів;
- завдання на встановлення хронологічної послідовності – 4 бали;
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 10 балів.

Залікова робота – 40 балів:

- тестові завдання – 10 балів;
- завдання на встановлення хронологічної послідовності – 4 бали;
- завдання на контурній карті – 6 балів;
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 20 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90-100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Галицький В.І., Галицька Н.Ф. Географічні відкриття: дослідження і дослідники: Календар-довідник. К., 1988.
2. Жупанський Я.І. Історія географії в Україні: Навч. посібн. Львів, 1997.
3. Мороз С.А., Онопрієнко В.І., Бортник С.Ю. Методологія географічної науки: Навч. посібн. К., 1997.
4. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії. К., 1996.

Допоміжна література

1. Боплан і Україна: Зб. наук. праць. Львів, 1998.
2. Видатні вітчизняні географи, мандрівки та мореплавці. К., 1951-1957. Вип. 1-4.
3. Влах М. Особливості географії середньовічного періоду (V-XV ст.). Львів, 1999.
4. Енциклопедія Українознавства / Гол. ред. проф. д-р В. Кубійович. Львів, 1993–1998. Т. 1-7.
5. Історія української географії і картографії: Матеріали наук. конф., присвяченої 95-річчю від дня народження проф. В. Кубійовича (Тернопіль, 25–26 грудня 1995 р.). Тернопіль, 1995.
6. Рудницький С. Історія землезнання України. Ч. 1. Старі віки. Київ;Прага, 1925.
7. Шаблій О. Академік С.Рудницький — фундатор української географії. Львів, Мюнхен, 1993.
8. Шаблій О.І. Володимир Кубійович: енциклопедія життя і творення. Львів, 1996.
9. Шаблій О. Історичні виміри української географії // Історія української географії. Всеукр. часопис. Тернопіль, 2000. Вип. 1. С. 7-15.
10. Штойко П. Степан Рудницький (1877–1937). Життєписно-бібліографічний нарис. Львів, 1997.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Історія географічних відкриттів та досліджень. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/13761025/geografiya/istoriya_geografichnih_vidkrittiv_doslidzhen
2. Історія розвитку вітчизняної економічної географії – Режим доступу: <http://mojaosvita.com.ua/geografija/istoriya-rozvitku-vitchiznyano%D1%97-ekonomichno%D1%97-geografi%D1%97/>
3. Історія розвитку суспільної географії. – Режим доступу: <http://www.geograf.com.ua/istoriya-sg>
4. Історія соціально-економічної географії світу. – Режим доступу: <http://www.novageografia.com/vogel-839.html>
5. Коротка історія розвитку географії. – Режим доступу: https://studwood.ru/2409845/geografiya/korotka_istoriya_rozvitku_geografiyi